

**BİLİNMEYEN BİR HATTAT:
HAFIZ AHMET EFENDİ VE ESERLERİ**

Ahmet Ali BAYHAN*
Fikri SALMAN**
Mustafa ATASOY***

**AN UNKNOWN CALLIGRAPH:
HAFIZ AHMET EFENDİ AND HIS WORKS**

Calligraphy, which means "writing, line, path, way and etc." and derives from the Arabic infinitive "hatt" referring to "to write, to ine, to dig and affix" was used as a term in the meaning of "the art of aesthetic, literary and elegant writing by sticking strictly to the aesthetic measurements of Arabic writing" The art of calligraphy, which has usually been defined in the sources as "spiritual geometry made of physical equipments", has survived by developing more and more throughout centuries with the view of an aesthetic viewpoint in accordance with that recipe. The Turkish, especially, has played a crucial and vital role in making Arabic writing reach an elaborate and paramount aesthetic level and made it a branch of fine arts. In parallel with that view, a great number of calligraphs grew in the Ottoman age. It is slightly impossible to be able to know all of them and their works. One of the unknown calligraphs is Hafız Ahmet Efendi, a local notable of Kayseri/Erkilet. The autobiography and two of the Holy Qorans of Calligraph Hafız Ahmet Efendi who wrote a large number of Holy Qorans will be the subject matter of this article.

Anahtar Kelimeler : *Hat, Hattat, Hafız Ahmet Efendi, Kur'an-ı Kerim, el yazması.*

Key Words : *Calligraphy, Calligraph, Hafız Ahmet Efendi, the Holy Qoron, Manuscript*

"Yazmak, çizmek, kazmak, alamet koymak" anlamlarındaki Arapça 'hatt' mastarından türeyen ve "yazı, çizgi, çizgi, yol" gibi manalara gelen hat, terim olarak "Arap yazısını estetik ölçülere bağlı kalıp güzel bir şekilde yazma sanatı" anlamında kullanılmıştır. Kaynaklarda genellikle "cismani aletlerle meydana getirilen ruhani bir hendedir" şeklinde tarif edilen hat sanatı bu tarife uygun bir estetik anlayış içinde yüzyıllar boyunca gelişerek süregelmiştir.

Atlas Okyonusu'ndan Endonezya'ya kadar İslam dünyasında yaygın olarak kullanılan Arap yazısı, aslen Fenike yazısına bağlanan bitişik Nabat yazısının bir devamı olarak ortaya çıkmış, önce orta daha sonra da bütün Arabistan'a yayılmış ve nihayet Hazreti Peygamber devrinde okunabilir hale gelmiştir. Geometrik şekilli, dik ve köşeli tarzda olan ve sanatlı yazıda ustalık sahibi Süryanilerin İslamiyeti kabul etmelerinin ardından aynı mahareti göstererek Kufeli Arap yazısını daha sanatlı biçimde yazmaları sebebiyle "Kufi" denilen bu yazı, Müslüman uluslar tarafından kendilerine mal edilerek geliştirilmiş ve bir yazı sanatına dönüştürülmüştür. Özellikle Türkler, Arap yazısının üstün bir estetik düzeye ulaşmasında önemli bir rol oynamış ve onu güzel sanatların bir dalı haline getirmiştir.

Türkler, Müslüman olduktan ve Arap alfabesini benimsedikten sonra uzun bir süre hat sanatına herhangi bir katkıda bulunmamışlardır, bu

dönemde hat sanatının mükemmel örneklerine rastlamak pek mümkün değildir. Türklerin hat sanatıyla, Anadolu'ya geldikten sonra ilgilenmeye başladığı genellikle tahmin edilmektedir. Bu alanda en parlak dönemlerini de Osmanlılar zamanında yaşamışlardır. Yakût-ı Mustasım'ın Anadolu'daki etkisi XIII. yüzyıl ortalarından başlayıp XV. yüzyıl ortalarına kadar sürmüştür. Bu yüzyılda yetişen Şeyh Hamdullah (1429-1520) Yakût-ı Mustasım'ın aklam-ı sitte (muhakkak, reyhânî, sülüs, neshî, tevkî ve rık'a) olarak belirlediği ve koyduğu kurallarda bazı değişiklikler yaparak Arap yazısına daha sıcak, daha yumuşak bir görünüm kazandırmıştır. Türk hat sanatının kurucusu sayılan Şeyh Hamdullah'ın üslup ve anlayışı XVII. yüzyıla kadar sürer. Hafız Osman (1642-98) Arap yazısına estetik bakımdan en uygun biçimini kazandırmıştır. Şeyh Hamdullah, yazıda klasik devrin başlangıcı, Hafız Osman ise klazizmin kemal ve olgunluk devri olarak kabul edilir. Bu tarihten sonra yetişen hattatların hepsi Hafız Osman'ı izlemişlerdir. Hatta Arap hattatları da onun ekolünü takip etmişlerdir.¹

Geleneksel el sanatlarımız içerisinde önemli bir yer tutan hat sanatı, tarih boyunca pek çok hat sanatçısını da ortaya çıkarmıştır. Bu yazıda Kayseri / Erkilet eşrafından olan ve tarihi kaynaklarda adına rastlanmayan Hattat Hafız Ahmet Efendi'nin derlenebildiği kadarıyla biyografisi ve

* Doç.Dr. Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, Erzurum, e-mail: bayhanahmetali@hotmail.com

** Yrd.Doç.Dr. Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Geleneksel Türk El Sanatları Bölümü, Erzurum, e-mail: fikrisalman@gmail.com

*** Doç.Dr. Atatürk Üniversitesi Tıp Fakültesi Dermatoloji Ana Bilim Dalı, Erzurum, e-mail: mustafatasoy@hotmail.com

1 Hat sanatının ortaya çıkışı, gelişimi, çeşitleri ve hattatları hakkında bkz. İ. M. K. İnal, *Son Hattatlar*, İstanbul, 1955; I. H. Baltacıoğlu, *Türklerde Yazı Sanatı*, Ankara, 1958; Ş. Rado, *Türk Hattatları*, İstanbul, 1984; A. Alpaslan, *Ünlü Türk Hattatları*, Ankara, 1992; arıf, *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi*, İstanbul, 1999; "Türk Dünyasında Hat Sanatı", *Türkler*, Cilt: 12, Ankara, 2002, s. 266-273; M. U. Derman, *İslam Kültür Mirasında Hat Sanatı*, İstanbul, 1992, s. 33-43; arıf, "Hat", *DİA*, Cilt: 16, İstanbul, 1997, s. 427-437; M. Ülker, "Hat Sanatı" *Geleneksel Türk Sanatları*, İstanbul, 1995, s. 309-310.

ortaya koyduğu el yazma Kur'ân-ı Kerim'leri anlatılmaya çalışılacaktır.

Hattat Hafız Ahmet Hoca olarak da bilinen hattat, 1835-1898 yılları arasında yaşamıştır. 1835 yılında Kayseri'ye bağlı Erkilet'te doğmuştur. Babası "Dervişalioğlu" Hacı Yusuf Efendi, annesi Fadime (Öztürk) hanımdır. Hattat ve hafız olan Ahmed Efendi medrese tahsili de yapmıştır. Hattatlık icazetini Hafız Halil el-Nuri'den almıştır. Torunlarının verdiği bilgilere göre Erkilet ve çevresindeki köylerden birçok talebe yetiştiren Ahmed Efendi'nin her sene iki adet Kur'ân-ı Kerim yazdığı nakledilmektedir. Önceleri "Dervişalioğlu" olarak anılan aile soyadı kanununun sonras "Öktem" soyadını almıştır. Hattat Hafız Ahmed Efendi Hoca'nın yazmış olduğu Kur'ân-ı Kerim'lerden iki tanesi günümüze kadar muhafaza edilmiş olup, birisi Ankara'daki torunlarından Prof.Dr. İbrahim Ferit Öktem'de diğeri ise Kayseri'de yaşayan Seniye Hikmet (Öktem) Kuşoğlu'ndadır. Her sene iki adet Kur'ân-ı Kerim yazdığı dikkate alınırsa, hattatın kaleme aldığı başka el yazma Kur'ân-ı Kerim'lerin de olabileceği düşünülmektedir.

Ankara'da Hafız Ahmet Efendi'nin torunu Prof.Dr. İbrahim Ferit Öktem'in muhafaza ettiği Kur'ân-ı Kerim, 185 X 117 mm ölçülerinde olup bordo renkli zilbahar ya da zerbahar deri ciltle kaplanmıştır (Resim 1-2). Deri cildin üzerinde, en dışta ince çizgi ile bir çerçeve yer almaktadır. Onun içerisinde kalın halat motifli dikdörtgen şekilli bir çerçeve ile zencirek denilen çerçeve oluşturulmuştur. Halat motifli çerçevenin içerisinde ise iç tarafına yaprak motifleri sıralanmış ince çizgisel bir çerçeve vardır. Bu çerçeve, köşelerinden içeriye doğru çift yaprakların sıralandığı bir çizgiyle merkezde bulunan dikdörtgene bağlanmaktadır. İçteki dikdörtgen, kenarlarda üçgenler, orta kısımda da eşkenar dörtgenlerle dolgulanmıştır. Bunların aralarındaki boşluklara nokta yerleştirilmiştir. Arka yüzde de aynı tezyinat mevcuttur. Üçgen şekilli miklepte, ince çizgi çerçevenin içerisinde kalın halat motifli, üçgenin dip ve kısa kenarlarını dolanmakta, uç kısmını ise üçer yapraklı ince çizgisel bir çerçeve kuşatmaktadır. Orta kısımda da üç yapraklı tepelikleri olan kare şekilleri bulunmaktadır. Bu süslemelerin tamamı bordo renkli zemin üzerine sarı renkli olarak işlenmiştir.

Yazma kitaplarda esas metnin başladığı ilk sayfanın arkasındaki -yani bir öncesindeki- sayfa olan 'arkalık, sırtlık' denilen zahriye kısmında herhangi bir yazı bulunmamaktadır. Zahriye sayfası mor zemin üzerine siyah ve beyaz renkte Çin bulutu ve yaprak desenleriyle süslenmiş olup, XVII.

yüzyıldan itibaren tezhip yapmama geleneğine uygun bir durum sergilemektedir.

Zahriye sayfasından sonra gelen ve serlevha ya da dibâce denilen sayfalardan Fatıha Suresi'nin yazıldığı ilk sayfa kopmuş olup, günümüze ulaşmamıştır. Burası muhtemelen ikinci sayfa gibi düzenlenmiş olmalıdır. İkinci sayfa Bakara Suresi'nin ilk dört ayetini ihtiva etmektedir (Resim 3). Buradan itibaren el yazma kitap sanatlarında yaygın olarak kullanılan âhârî dinlendirilmiş, düzgün mührelenmiş ve zemin rengi zamanla atmayan kâğıtlar üzerine Kur'ân-ı Kerim yazılmış ve tezhiplenmiştir. Sayfalar 183 X 115 mm ölçülerindedir (Resim 4-6). Mevcut serlevhanın sol ve alt kenarı iri yaprak-dal motifli bir çerçeve ile kuşatılmıştır. Aralarındaki boşluklar da nokta ve çizgi gibi dolgu malzemeleriyle süslenmiş olan çerçeve altın sarısı renktedir. Daha içte farklı renkte (pembemsi kırmızı ve siyah) ve kalınlıkta tahrirlenmiş altın cetvellerle çerçeveler oluşturulmuştur. Bunlar arasında yazı sahasını çeviren ve etraftaki bezemeden yazı alanını ayıran altın cetvel, döneme uygun olarak kalın tutulmuştur. Pembe, sarı, eflatun, mor, yeşil ve mavi gibi parlak renklerle motiflere hacim kazandırılmaya çalışılmıştır. Motiflerde akaut yapraklarını oluşturan 'C' ve 'S' kıvrımları süslemenin ana batlarını teşkil eder. Rokoko tarzının alameti olan ve doğal görünüşü ile resmedilen gül, desenin vazgeçilmez unsurudur. İşlenen kompozisyonlarda klasik anlayışın aksine başlangıç ve hitişi olmayan, birbirini tekrarlayan helezonlar ve kırık çizgiler dikkat çeker. Desen içerisinde gölgeli hoyanarak hacim kazandırılmış çiçekler hâkim konumdadır. Üstteki kısımda surenin adı "Suretü'l-Bakara", alt bölümde de 286 ayet şeklinde ayet sayısı belirtilmiştir. Diğer sayfalarda yazıyı sınırlandıran çerçeveler dıştan 123 X 66 mm, içten de 115 X 58 mm'dir. Sayfa düzenlerinde bazen hatalara da rastlanmaktadır. Muhtemelen yazım esnasında nnutulmuş olan Tebbet Suresi, sonradan sayfanın kenarına eklenmiştir. Ayetlerin aralarındaki duraklar, daire şekilli olup, bazıları boş bırakılırken bazıları da siyah çizgilerle altı dilime ayrılmıştır. Sure başlarındaki süsler, dikdörtgen şekilli olup, yeşil ya da mavi çerçevesi ve altın sarısı üzerine yazılmış sure isimleri, surenin indirildiği yer ve ayet sayılarını belirten ibareler içermektedir. Ayrıca sağ taraftaki sayfaların sol alt köşelerinde bir sonraki sayfanın ilk kelimesinin yazıldığı görülmektedir. Bunun dışında sayfa kenarları boş bırakılmış ve süslenmemiştir. Oysa bu bölümlerde çok gösterişli tığlar ve âşere, hamse, cüz ve hizb gülleriyle tezhipler yer verildiği çağdaş diğer el yazma kitap ve Kur'ân-ı Kerim'lerde görülebilmektedir. Kur'ân-ı Kerim'in sayfalarındaki yazılar siyah mürekkeple ve Hafız Osman tarzı nesih karakterli hatla yazılmıştır. Bu Kur'ân-ı Kerim Süre-i Nâs'ın hemen ardından yerleştirilen hatime bölümüyle son bulmaktadır.

Başlık kısmında 'Hâtümetü'l-kitâb bi-'avnihi', yani 'O (Allah)'ın yardımıyla kitabın tamamlanması' ibaresi yazılmıştır. Burası aynı zamanda imza sayfasıdır (Resim 7). Arapça olarak yazılmış beş satırlık ibare şöyledir:

قد حررت هذا المصحف الشريف عدد ١٣ راجيا من الله ان يجعل سنا لرحمته و باعنا لمزيد نعمته
الفقير الحقير المحتاج الي ربه القدير
السيد الحافظ احمد المعروف بحاجي يوسف زاده من قريه اركنت و هو من تلاميذ حافظ خليل النوري غفر الله
لهما و لوالدين
في سنة ١٢٨٧

Okunuşu:

Kad hurriyat bâzâ'l-mushaf el-şerîf 'aded
13 râciyen mine'l-lâhi en yec'ale sinnen li-rahmeti-
hî ve bâ'isen li-mezîdî ni'metihî

El-fakîr el-hakîr el-muhtâc ilâ rabbihî'l-
kadîr

El-seyyid el-bâfîz Ahmed el-ma'rûf bi-
Hâcî Yusufzâde min karye-i Erkilet ve hüve
min telâmîzi Hâfîz Halîl el-Nûrî ğafera'l-lâhü
lehümâ ve li-vâlideyn.

Fî sene 1287.

Türkçesi:

On üç numaralı bu Mushaf-ı Şerif, Allah'tan rahmetine layık (müsteğrak) bir yaşta kılmasını dileyen ve nimetini artırniak için gönderen (ortaya koyan), fakir, hakir, rabbinin gücü ve kudretine muhtaç, seyyid (efendi), hafız (Kur'an-ı Kerim'i ezberlemiş), Erkilet Köyü'nden Hacı Yusufzade olarak bilinen (tamnan) ve Hafız Halil el-Nuri'nin talebelerinden olan Ahmet -Allah onların ikisini ve anne-babalarını bağışlasın- tarafından tahrir edilmiştir (yazılmıştır).

Kayseri'de Hafız Ahmet Efendi'nin torununun kızı Seniye Hikmet (Öktem) Kuşoğlu'nun elinde bulunan ikinci Kurân-ı Kerim, 168 X 117 mm ölçülerinde olup, muhtemelen tamamlanmamış bir el yazma eserdir. Yazımı bitirilmiş olmakla birlikte tezhibi yarım kalmış olmalıdır. Cildi orijinal değildir. Sonradan tamir edilmiştir (Resim 8). Kurân-ı Kerim, el yazma kitap sanatlarında yaygın olarak kullanılan âhârî dinlendirilmiş, düzgün mührlenmiş ve zemin rengi zamanla atmayan kâğıtlar üzerine yazılmış ve tezhiplenmiştir. Serlevha sayfalarından birincisi Süre-i Fâtıla, ikincisi ise Süre-i Bakara'nın ilk beş ayetini içermektedir (Resim 9). Bu iki serlevha sayfa Kurân-ı Kerim'in de en gösterişli ve tezyinatlı bölümleridir. 160 X 110 mm ebatlarındaki sayfalarda penibe ve siyah ince şerit cetvellerin arasına, devrin bir özelliği olarak oldukça kalın bir şekilde tutulmuş altın cetvel yerleştirilmiştir (Resim 10-11. 15). Diğer sayfaların cetvel dışı ölçüleri 115 X 70 mm, cetvel içi boyutları da 108 X 62 mm.dir. Serlevha iki sayfa birbirine simetrik biçimde düzenlenmiştir.

Yazılı alan dört yönden dikdörtgen şekilli çerçeveli alanlarla kuşatılmıştır. Bunlardan yanlardakilerin içerisi yaprak, dal ve çiçek desenleriyle doldurulmuştur. Üsttekiler iki yandan bitkisel tezyinat ile sınırlandırılmış olup, boş bırakılmışlardır.

Muhtemelen sure isimleri için düzenlenmişlerdir. Alttakiler de daha kalın tutulmuş olup, iki yandan yine bitkisel bir süsleme ile sınırlandırılmıştır ve tezhiplenmiştir. Burası da muhtemelen ilgili surelerin indirildiği yerler ve ayet sayılarını veren ibareler için düzenlenmişti. Tepelik kısımlarında kıvrımlarla çerçevelenmiş alanlarda bitkisel bezemeler yer almaktadır. Sayfaların üst kısmında-ki tuğlar da bitkisel formudur. Bu sayfalardaki tezhipte, XIX. yüzyıl kitap sanatlarında görülen süslemelere benzeyen pembe, mor, kırmızı, kahverengi, mavi ve sarı renklerin farklı tonlarındaki gül desenli bitkisel tezyinat dikkat çekmektedir. Diğer sayfalar da pembe ve siyah renkli ince ve kalın altın cetvelle sınırlandırılmış olup, sağ sayfaların altlarında soldaki sayfanın ilk kelimesi yazılmıştır. Sayfa kenarlarında cüzlere ait güller işlenmiş (Resim 12-13), ancak hizb ve nısf gülleri yoktur (Resim 14). Fakat bu güllerin olacağı yerlere hizb veya nısf şeklinde ibareler yerleştirilmiştir. Ayetlerin aralarındaki durak güllerinin içi de tezhiplenmiştir. Fakat sure başları ve cüz gülleri gibi bunların içi de boş bırakılmıştır. Kurân-ı Kerim'in sayfalarındaki yazılar siyah mürekkeple ve Hafız Osman tarzı nesih karakterli hatla yazılmıştır.

Bu Kurân-ı Kerim'in hatime sayfası, hattat tarafından yazılmamıştır. Ancak gerek yazısı ve gerekse tezhibi diğer Kurân-ı Kerim ile yakın bir benzerlik içerisindedir, dolayısıyla aynı hattatın eseri olmalıdır.

Bu çalışmanın konusunu oluşturan Kurân-ı Kerimler, el yazma kitap sanatlarında yaygın olarak kullanılan âhârî dinlendirilmiş, düzgün mührlenmiş ve zemin rengi zamanla atmayan kâğıtlar üzerine yazılmış ve tezhiplenmişlerdir. İslam sanatının özellikle hat, tezhip, ebru ve katı' gibi dallarında özel nitelikli ve terbiye edilmiş kâğıt kullanılır. Hat, minyatür ve tezhipte mürekkebin dağılmaması için kâğıda âhâr denilen ve nişasta, yumurta akı, şap, balık tutkallı, üstübeç, hatmi veya gül yaprağından değişik formüllerle yapılan bir mayi sürülür, ardından da yazmayı kolaylaştıracak pürüzsüz bir zemin elde etmek için usulünce

çakmak taşı veya eam mührelerle mührelenir.² Osmanlı Devleti'nin son zamanlarına kadar İstanbul'da bu malzemeleri temin etmek için dükkânlar mevcuttu.

Kurân-ı Kerim'lerin yazımında siyah mürekkep kullanılmıştır. Diğer adı midad olan ve lügatte yazı yazmaya mahsus boya anlamına gelen mürekkebin Osmanlı devrinde çeşitli terkiplerle imal edildiği bilinmektedir. Siyah mürekkep is ya da kimyevi maddelerden elde edilirdi.³ Diğer taraftan Kurân-ı Kerim'lerin yazıları, XVII. yüzyıldan itibaren Osmanlı kitap sanatlarında hattatların yaygın biçimde tercih ettikleri Hafız Osman tarzı nesih karakterli hatla yazılmışlardır.⁴

İncelediğimiz eserlerin hattatları bilinmekle birlikte müzehhipleri belli değildir. XIX. yüzyıl Osmanlı kitap sanatlarında, özellikle tezhipte İstanbul'da önemli sanatçıların yetiştiği bilinmektedir. Yüzyılın ilk yarısında yaşayan Hezargrâdîzâde Seyyid Ahmed Atâullah, Rokoko üslubunu milli karakterimizin içinde yoğunlaşarak mümkün mertebe bize mal etmeye çalışmıştır. Yüzyılın ikinci yarısında yaşamış olan Hüseyin Hüsnü Efendi, Lalelî Şakir Efendi ve Osman Nureddin Efendi devrin önde gelen müzehhiblerindedir. XIX. yüzyıl tezhip özelliklerini ana hatlarıyla sıralamak gerekirse: Önceden ezilerek sürülen ve zeminde mat parlatılan altın, bu dönemde yapıştırma olarak uygulanmış ve desen bunun üzerine işlenmiştir. 'C' ve 'S' kıvrımlarının yanı sıra Rokoko tarzının alameti olan ve doğal görünüşü ile resmedilen gül, süslemenin vazgeçilmez unsurlarıdır. Başlangıç ve bitişi olmayan, birbirini tekrarlayan helezonlar ve kırık çizgiler, asimetrik vazolar, saksı ve sepet içerisinde gölgeli boyanarak hacim kazandırılmış çiçek buketleri, perde ve kurdele çeşitleri süslemede rastlanılan diğer unsurlardır. Bir diğer özellik de önceden daha ön planda tutulan yazı, bu dönemde tezhibin gerisine düşmüş, adeta gölgelenmiştir.⁵ Bu eserlerde de bu özelliklerin bir kısmını görmek mümkündür.

İkinci eserin cilt özelliklerini bilemiyoruz. Çünkü orijinal cilt mevcut değildir. Fakat ilk eserin cildi bordo renkli deri üzerine altınla gerçekleştirilmiş 'zilbahar' veya 'zerbahar' cilt denilen cinstedir. Üzerine ezme altınla fırça kullanılarak geometrik çizgiler çizilmiş, kesişen hatlar arasına yıldızlar ve noktalar-çizgiler konularak elde edilmiş deri ciltler olan zilbahar ya da zerbahar ciltler, 'kafes şemse' olarak da isimlendirilmiş olup XIX. yüzyılda yaygın olarak Kurân-ı Kerim ve Delâilü'l-

Hayrât'larda görülmektedir. Kapağın ortasındaki bir dikdörtgen alanı veya kapağın bütün yüzünü kaplayan süsleme, bizim örneğimizde hem ortadaki dikdörtgen çerçeveye hem de onunla bağlantılı olarak dış çerçeveye uygulanmıştır. Süleymaniye Kütüphanesi Nuri Arlasez 314 numarada kayıtlı, 1272 / 1855 tarihli Kurân-ı Kerim, Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi 2676 numaralı Galip Dede Divanı bu tür cilde sahip örneklerdir.⁶

Sonuç olarak gün geçtikçe kaybolan ya da bilinçsiz insanların elinde heba olan kitap sanatlarımızla ilgili, başkent İstanbul dışında, Kayseri'nin Erkilet Köyü'nden Hafız Ahmed Efendi adlı bir hattat ve yazmış olduğu Kurân-ı Kerim'ler literatüre kazandırılmış olmaktadır.

Resim 1-2: I Numaralı (Prof.Dr. İ. Ferit ÖKTEM'deki) Kur'an-ı Kerim'in Cildi

Resim 3-4: I Numaralı (Prof.Dr. İ. Ferit ÖKTEM'deki) Kur'an-ı Kerim'den Serlevha ile Sure Başlarını Gösteren Bir Sayfa Örneği

4 A. Alparslan, "Türk Dünyasında Hat Sanatı", Türkler, Cilt: 12, Ankara, 2002, s. 266-273.

5 F. Ç. Derman, "Türk Tezhip Sanatının Asırlar İçinde Değişimi", Türkler, Cilt: 12, Ankara, 2002, s. 289-299; a.m.f., "Osmanlı Asırlarında Üslup ve Sanatkarlarıyla Tezhip Sanatı", Osmanlı, Cilt: 11, Ankara, 1999, s. 108-119; Y. Özcan, "Türk Tezhip Sanatı", Türkler, Cilt: 12, Ankara, 2002, s. 300-307; Z. Tanındı, "Osmanlı Sanatında Tezhip", Osmanlı, Cilt: 11, Ankara, 1999, s. 120-125; H. Aksu, "Türk Tezhip Sanatının Süsleme Unsurları", Osmanlı, Cilt: 11, Ankara, 1999, s. 131-145.

6 O. Aslanapa, "Osmanlı Devri Cild Sanatı", Türkiye'miz, S. 38, İstanbul, 1982, s. 12-17; A. S. Arntan, "Ciltçilik", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt: 7, İstanbul, 1993, s. 551-557; M. E. Özen, Türk Cilt Sanatı, Ankara, 1998, s. 23-24; Z. Balkanal, "Bilgi ve Sanatı Kaplayan Sanat: Ciltçilik", Türkler, Cilt: 12, Ankara, 2002, s. 341-349; Z. Tanındı, "Osmanlı Sanatında Cilt", Osmanlı, Cilt: 11, Ankara, 1999, s. 103-107.

Resim 5-6: I Numaralı (Prof.Dr. İ. Ferit ÖKTEM'deki) Kur'an-ı Kerim'den Muhtelif Sayfalar

Resim 12-13-14: II Numaralı (Seniye Hikmet (Öktem) Kuşoğlu'ndaki) Kur'an-ı Kerim'den Cüz ve Secde Gülleri ile Hizb ve Ayet Gülleri Gösteren Bir Sayfa

Resim 7: I Numaralı (Prof.Dr. İ. Ferit ÖKTEM'deki) Kur'an-ı Kerim'in Hatime Sayfası

Resim 15: II Numaralı (Seniye Hikmet (Öktem) Kuşoğlu'ndaki) Kur'an-ı Kerim'den Sure Başları Olan İki Sayfa

Resim 8-9: II Numaralı (Seniye Hikmet (Öktem) Kuşoğlu'ndaki) Kur'an-ı Kerim'in Yenilenmiş Cildi ile Serlevha Sayfaları

Resim 10-11: II Numaralı (Seniye Hikmet (Öktem) Kuşoğlu'ndaki) Kur'an-ı Kerim'in Sayfa Yapısı

KAYNAKLAR

- A. Alparslan, "Türk Dünyasında Hat Sanatı", Türkler, Cilt: 12, Ankara, 2002, s. 266-273
- A. Alparslan, "Türk Dünyasında Hat Sanatı", Türkler, Cilt: 12, Ankara, 2002, s. 266-273
- A. Alparslan, Osmanlı Hat Sanatı Tarihi, İstanbul, 1999
- A. Alparslan, Ünlü Türk Hattatları, Ankara, 1992
- A. S. Arıtan, "Ciltçilik", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt: 7, İstanbul, 1993, s. 551-557
- B. Yaman, "Türk Kitap Sanatlarında Mürekkep", Türkler, Cilt: 12, Ankara, 2002, s. 283-288
- F. Ç. Derman, "Osmanlı Asırlarında Üslup ve Sanatkarlarıyla Tezhip Sanatı", Osmanlı, Cilt: 11, Ankara, 1999, s. 108-119
- F. Ç. Derman, "Türk Tezhip Sanatının Asırlar İçinde Değişimi", Türkler, Cilt: 12, Ankara, 2002
- F. Ç. Derman, "Türk Tezhip Sanatının Asırlar İçinde Değişimi", Türkler, Cilt: 12, Ankara, 2002, s. 289-299
- H. Aksu, "Türk Tezhib Sanatının Süsleme Unsurları", Osmanlı, Cilt: 11, Ankara, 1999, s. 131-145
- I. H. Baltacıoğlu, Türklerde Yazı Sanatı, Ankara, 1958
- İ. M. K. İnal, Son Hattatlar, İstanbul, 1955
- M. E. Özen, Türk Cilt Sanatı, Ankara, 1998, s. 23-24
- M. U. Derman, "Hat", DİA, Cilt: 16, İstanbul, 1997, s. 427-437
- M. U. Derman, İslam Kültür Mirasında Hat San'atı, İstanbul, 1992
- M. Ülker, "Hat Sanatı" Geleneksel Türk Sanatları, İstanbul, 1995, s. 309-310
- O. Aslanapa, "Osmanlı Devri Cild Sanatı", Türkiyemiz, S. 38, İstanbul, 1982, s. 12-17
- O. Ersoy, "Kağıt", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt: 24, İstanbul, 2001, s. 163-166
- Ş. Rado, Türk Hattatları, İstanbul, 1984
- Y. Özcan, "Türk Tezhip Sanatı", Türkler, Cilt: 12, Ankara, 2002, s. 300-307
- Z. Balkanal, "Bilgi ve Sanatı Kaplayan Sanat: Ciltçilik", Türkler, Cilt: 12, Ankara, 2002, s. 341-349
- Z. Tanındı, "Osmanlı Sanatında Cilt", Osmanlı, Cilt: 11, Ankara, 1999, s. 103-107.
- Z. Tanındı, "Osmanlı Sanatında Tezhip", Osmanlı, Cilt: 11, Ankara, 1999, s. 120-125